

# อธิบายบาลีไวยากรณ์เรื่องกริยาภิตกั



## แบบฝึกหัดประกอบกริยาภิตกั

โดยพระมหาธรรมรงค์ ฐมฺมภาณี ป.ธ.๙

# กิตติในภาษาบาลี

# กิตก์

## ความหมายของกิตก์

กิตก์ แปลว่า ปัจจัยที่ขจัดทำลายความสงสัยของผู้ศึกษาให้หมดสิ้นไป

กิตก์คืออะไรต่างจากอาชยาตอย่างไร

กิตก์คือศัพท์ที่สำเร็จมาจากธาตุด้วยการลงปัจจัยหลังธาตุแล้วทำให้ทราบหน้าที่ของธาตุว่าเป็นนามหรือกิริยา เช่น วท ธาตุ (กล่าว) เมื่อยังไม่ลงปัจจัยกิตก์ย่อมทำให้เกิดความสงสัยว่า “วท” จะทำหน้าที่อะไรในประโยค  
เมื่อลง ณิ ปัจจัยสำเร็จเป็น “วาที” (ผู้กล่าว) วท ทำหน้าที่เป็นคุณนาม  
เมื่อลง อนฺต ปัจจัยสำเร็จเป็น “วทฺโตะ” (กล่าวอยู่) ทำหน้าที่เป็นกิริยา

เมื่อลง ต ปัจจัยสำเร็จเป็น “วุตฺโต” (กล่าวแล้ว) ทำหน้าที่เป็นกิริยา  
เมื่อลง ณ ปัจจัยสำเร็จเป็น “วาโท” (การกล่าว) ทำหน้าที่เป็นนามนาม  
สรุปว่ากิตก์หมายถึงศัพท์ที่ประกอบขึ้นมาจากธาตุด้วยการลงปัจจัยหมู่  
หนึ่ง มีรูปสำเร็จใช้เป็นนามนามบ้าง คุณนามบ้าง กิริยาบ้าง จำพวกที่เป็นกิริยา  
นั้น ปัจจัยบางตัวลงแล้วใช้เป็นกิริยาในระหว่าง บางตัวใช้เป็นกิริยาคุณพากย์

หัวใจสำคัญของกิตก์

ปัจจัยในกิตก์ถือเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาเรื่องกิตก์ เพราะปัจจัยใน  
กิตก์ช่วยกำหนดหน้าที่ของคำว่าจะใช้เป็นคำนาม คำคุณนาม หรือคำกิริยา  
นอกจากนี้ปัจจัยกิตก์ยังเป็นเครื่องกำหนดกาล วาจก และสาธนะได้ด้วย

## ความแตกต่างระหว่างกิตก์กับอาชญาต

๑) กิตก์เป็นนามนามกัมี คุณนามกัมี กิริยากัมี อาชญาตเป็นกิริยาอย่างเดี่ยว

๒) กิตก์ที่เป็นกิริยาบางตัวใช้เป็นกิริยาในระหว่าง บางตัวเป็นกิริยาคุมพากย์

อาชญาตใช้เป็นกิริยาคุมพากย์อย่างเดี่ยว เป็นกิริยาในระหว่างไม่ได้

๓) อาชญาตมีคักดีสูงกว่ากิริยากิตก์ ถ้ากิริยากิตก์กับอาชญาตมาร่วมกันในประโยค

ให้ใช้อาชญาตเป็นกิริยาคุมพากย์ (บางประโยคอาจละกิริยาอาชญาตไว้กัมี เช่น โหติ)

## ประเภทของกิตก์

☛ กิตก์แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) นามกิตก์                      หมายถึงกิตก์ที่ใช้เป็นนามนามและคุณนาม

๒) กิริยากิตก์                    หมายถึงกิตก์ที่ใช้เป็นกิริยา

☛ ในกิตก ๒ อย่างนั้นนามกิตก มี ๒ ประเภท คือ

(๑)กิตกที่เป็นนามนาม แปรตามลำพังได้ เช่น

มุสาวาท

อ.การกล่าวเท็จ

ฉมฺมจริยา

อ.การประพฤติซึ่งธรรม

ทานํ

อ.การให้

(๒)กิตกที่เป็นคุณนาม แปรตามลำพังไม่ได้ เช่น

มุสาวาทิ (ชโน)

(อ. ชน) ผู้กล่าวเท็จ

ฉมฺมจาริ (ชโน)

(อ. ชน) ผู้ประพฤติซึ่งธรรม

ทายโก (ชโน)

(อ.ชน) ผู้ให้

☛ กิริยาภิตก มี ๓ ประเภทคือ

๑) กิริยาภิตกที่ใช้เป็นกิริยาในระหว่างประโยคของประธานที่เกิดขึ้นก่อนที่จะถึงกิริยาคุมพากย์ วางอยู่ระหว่างประธานกับกิริยาคุมพากย์

กิริยาภิตกประเภทนี้ประกอบด้วยปัจจัยในกิริยาภิตก ๔ ตัว คือ

(๑)อนต ปัจจัย (อยู่หลังประธาน หน้ากิริยาคุมพากย์)

(๒)มาน ปัจจัย (อยู่หลังประธาน หน้ากิริยาคุมพากย์)

(๓)ต ปัจจัย (อยู่หลังประธาน หน้ากิริยาคุมพากย์)

(๔)ตุนาหิปัจจัย คือ ตุน, ตฺวา, ตฺวาน (อยู่หลังประธาน หน้ากิริยาคุมพากย์)

กิริยาในระหว่างนี้มีตัวเดียวหรือหลายตัวก็ได้มีคละกันหลายปัจจัยก็ได้

กิริยาภีตกั้ต่างจากกิริยาอาขยาตตรงที่กิริยาภีตกั้เป็นกิริยาในระหว่าง  
ประโยคแจกกวิภัตติตามนามบ้าง ไม่แจกกวิภัตติตามนามบ้าง ส่วนอาขยาตมี  
วิภัตติเป็นของตนเอง

 อุปาสโก เจตียั วนุทิตฺวา ฆรึ คจฺจติ.

อ.อุปาสก ไหว้ ซึ่งพระเจดีย์ ย่อมไป สู่วีรอน.

วณุทิตฺวา ไม่แจกกวิภัตตินาม

 อุปาสโก นครสุมา อาคจฺจนฺโต เจตียั ทิสฺวา วนุทิตฺวา ฆรึ คจฺจติ.

อ.อุปาสก มาอยู่ จากเมือง เห็นแล้ว ซึ่งเจดีย์ ไหว้แล้ว ย่อมไป สู่วีรอน.

อาคจฺจนฺโต แจกกวิภัตตินาม



สรุปว่า ในหนึ่งประโยคจะมีกริยาในระหว่างที่ตัวก็ได้ ตราบใดที่ยังมีกริยาในระหว่างอยู่หมายความว่าเหตุการณ์ในประโยคนั้นยังไม่จบ ประธานในประโยคยังคงแสดงกริยาอาการอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่อย่างต่อเนื่อง

แต่เมื่อไม่มีกริยาในระหว่างแล้วหมายความว่าความเหตุการณ์จบแล้ว เมื่อจะดำเนินเรื่องต่อ (เขียนต่อ, แปลต่อ) ต้องมีประธานตัวใหม่และกริยาชุดใหม่เข้ามาเชื่อมกับเนื้อความเดิมที่จบไป

หลักการนี้เมื่อนำไปปรับใช้กับการแปลภาษาบาลี เรื่องที่ต้องระวังมากเป็นพิเศษคืออย่างขึ้นประธานมาใหม่ไม่ว่าจะเป็นตัวเดิมหรือตัวใหม่ก็ตาม ตราบที่ยังไม่จบประโยค หรือยังแปลไปไม่ถึงกริยาคุณพากย์

# ตัวอย่างประโยคที่มีกริยาที่ตกเป็นกริยาคุณพากย์และกริยาในระหว่าง



๑.เถโร ตั อาทาย สตุถุ สนฺตีกั คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา นิสีทึ.

๑.พระเถระ พาเอาแล้ว ซึ่งพระราชนั้น ไปแล้ว สู่อำนัก ของพระศาสดา ใหญ่ แล้ว นั่งแล้ว ฯ

๒.สตฺถาปิ ภตฺตานุโมหนํ กตฺวา สปริวโร วิหารเมว คโต.

๒.แม่ อ.พระศาสดา กระทำแล้ว ซึ่งการอนุโมทนาในอาหาร ผู้เป็นไปกับด้วย บริวาร ไปแล้ว สู่วิหารนั้นทีเดียว ฯ

๓.สตุถา ปน มุขั ฐวิตฺวา คนฺธกุฎฺติยเมว นิสินฺโน

ก็ อ.พระศาสดา ทรงชำระแล้ว ซึ่งพระโอรสผู้ ประทับนั่งแล้ว ในพระคันธกุฎี ฯ

๔.อชฺช มยา มหาราช อมนาโป สุปิโน ทิฏฺฐโณ.

ข้าแต่มหาราช ในวันนี้ อ.ความฝัน อันไม่น่าชอบใจ อันหม่อมฉัน เห็นแล้ว ฯ

๕.วิฑูฑโภ อวเสเส ชิรปเกปิ ทารเก อวิสุสฺซเชตฺวา ฆาตาเปนฺโต โลहितนที

ปวตฺเตตฺวา เตสํ คลโลहितน ผลกํ โธวาเปสิ.

อ.พระเจ้าวิฑูฑโภะ ไม่เว้นแล้ว ซึ่งเด็ก ท. แม่ผู้ดีมซึ่งน้ำนม ผู้เหลือ ยังบุคคล ให้ฆ่าอยู่ ยังแม่น้ำคือโลหิต ให้ไหลไปแล้ว ยังบุคคล ให้ล้างแล้ว ซึ่งแผ่น กระดาน ด้วยเลือดในลำคอ ของเจ้าศากยะ ท. เหล่านั้น ฯ

## เรื่องพระจิตตหัตถเถระ ตอนบ้นทิตจอบเหียน

- ☛ โส กุฑทาลปณฺทิตโต คงคาตีรํ **คนฺตฺวา**<sup>๑</sup> "ปตฺติตฏฺฐานํ **ปสฺสนฺโต** **โอตริตฺวา** **คณฺเหยฺยํ**; ยถาสฺส ปตฺติตฏฺฐานํ น **ปสฺสามิ**, ตถา นํ **จทฺทฺเตสฺสามิ**ติ **จินฺเตตฺวา**<sup>๒</sup> นาทิมตฺตํ พิชฺชํ ปิไลติกาย **พนฺธิตฺวา**<sup>๓</sup> ปิไลติกํ กุฑทาลผล **พนฺธิตฺวา**<sup>๔</sup> กุฑทาลํ อคฺคทณฺฑทเก **คเหตฺวา**<sup>๕</sup> คงคาตีเร **ฐิตฺโต**<sup>๖</sup> อกฺขิณิ **นิมฺมิเลตฺวา**<sup>๗</sup> อฺปรสิสฺเส ติกฺขตฺตํ **อาวชฺชิตฺวา**<sup>๘</sup> คงคาย **ชิปีตฺวา**<sup>๙</sup> **นิวตฺติตฺวา**<sup>๑๐</sup> **โอลเกตฺวา**<sup>๑๑</sup> ปตฺติตฏฺฐานํ **อสิสฺวา**<sup>๑๒</sup> "ชิตํ เม, **ชิตํ** เมติ ติกฺขตฺตํ **สทฺทมกาลี**.
- ☛ สีเขี้ยว คือกิริยาคุมพากย์ ส่วนสีชมพู คือกิริยาในระหว่าง การแปล กิริยาในระหว่างให้แปลตามลำดับและออกสำเนียงปัจจัยให้ถูกต้อง

## คำแปล

- ➡ อ.กุททาลบัณฑิต นั้น **ไปแล้ว** สู่ฝั่งแห่งแม่น้ำคงคา **คิดแล้ว** ว่า อ.เรา **เมื่อเห็น** ซึ่งที่แห่งจอบนั้นตกแล้ว **ข้ามลงแล้ว** ฟิงถือเอา, อ.เรา **จะไม่เห็น** ซึ่งที่แห่งจอบนั้นตกไปแล้ว โดยประการใด, อ.เรา **จักทิ้ง** ซึ่งจอบนั้น โดยประการนั้น ดังนี้ **ผูกแล้ว** ซึ่งเมล็ดพืช อันมีทะนानเป็นประมาณ ด้วยผ้าเก่า **ผูกแล้ว** ซึ่งผ้าเก่า ที่ใบแห่งจอบ **จับแล้ว** ซึ่งจอบ ที่ด้ามอันเป็นปลาย **ยื่นแล้ว** ที่ฝั่งแห่งแม่น้ำคงคา **หลับแล้ว** ซึ่งตา ท. **วนแล้ว** ในเบื้องบนแห่งศีรษะ สามครั้ง **เหวี่ยงไปแล้ว** ในแม่น้ำคงคา **หันกลับแล้ว** แลดูแล้ว **ไม่เห็นแล้ว** ซึ่งที่แห่งจอบนั้นตกแล้ว ได้กระทำแล้ว ซึ่งเสียง สามครั้ง ว่า อันเรา **ชนะแล้ว**, อันเรา **ชนะแล้ว** ดังนี้

☛ ตสมี่ ขณ พาราณสี ราช ปจุนต์ รูปสมตวา อาคนตวา นทีดีเร  
ขนธาวาริ นวาเสตวา นหानตถาย นที โอตินฺโณ ตํ สททํ อสฺโสสิ.

### คำแปล

☛ ในขณะนั้น อ.พระราช ผู้ทรงเป็นใหญ่ในเมืองพาราณสี ทรงยัง  
ประเทศอันตั้งอยู่แล้วในที่ที่สุดแห่งแดน ให้เข้าไปสงบแล้ว เสด็จ  
มาแล้ว ทรงยังราชบุรุษ ท. ให้ตั้งแล้ว ซึ่งค้าย (ซึ่งสถานที่เป็นที่กั้น  
ด้วยท่อนไม้) เสด็จข้ามลงแล้ว สู่มแม่น้ำ เพื่อต้องการแก้อันทร  
สนาน ได้สงบแล้ว ซึ่งเสียงนั้น

☛ สีเขียว คือกิริยาคุมพากย์ ส่วนสีชมพู คือกิริยาในระหว่าง

๒) กิริยาภิตกัที่ ใช้เป็นกิริยาคุมพากย์เหมือนกิริยาอาชยาต กล่าวคือกิริยาคุมพากย์ในภาษาบาลีจะใช้เป็นกิริยาภิตกับ้างก็ได้ (อาชยาตเป็นกิริยาคุมพากย์ได้เสมอ) แต่จำกัดไว้เฉพาะกิริยาที่ลง ต, อนีย, ตพพ ปัจจัยเท่านั้น

กิริยาภิตกัที่เป็นกิริยาคุมพากย์นี้จะวางอยู่ท้ายประโยคก็มี ต้นประโยคก็มี ถ้าต้องการเน้นความจะวางไว้ต้นประโยค

-สุวากุขาโต ภควตา ฌมโม.

อ.พระธรรม อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว.

-สุปฏิปนุโน ภควโต สาวกสงโม.

อ.หมู่แห่งสาวก ของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติดีแล้ว.

-กมมฺ์ เสฏฺฐจฺฉินา กตฺ.

อ.การงาน อันเศรษฐฺฉี ทำแล้ว.

-ปุณฺญํ เสฏฺฐจฺฉินา กตฺตพฺพํ.

อ.บุญ อันเศรษฐฺฉี ฟังทำ.

-ตยา ปาโต สมายิตฺวา ทิวสภาคํ สีลํ รกฺขิตพฺพํ.

อ.ศีล อันท่าน สมทานแล้ว ในเวลาเช้า ฟังรักษา ตลอดส่วนแห่งวัน.

-ตยา กมมฺ์ กตฺวา ธนํ สํหริตฺวา ทานํ ทาทพฺพํ.

อ.ทาน อันท่าน ทำแล้ว ซึ่งการงาน รวบรวมแล้ว ซึ่งทรัพย์ ฟังให้.



(๓) กิริยากริยาคำที่ใช้เป็นบทคุณนาม ขยายนามนามบทใดมีลิงค์วณะ และวิภัตติคล้ายตามบทนั้น วางอยู่หน้านามนามบทนั้น (เว้นมีเงื่อนไขพิเศษ) เวลาแปลใช้คำว่า **ผู้...**, **อัน...**, **ตัว...** มาเชื่อมข้างหน้าคำแปลของกิริยากริยาคำตัวนั้น เช่น

ธมฺมํ **วทนฺโต** ภิกฺขุ.      อ.สามเณร **ผู้**กล่าวอยู่ ซึ่งธรรม.

คามํ **คจฺจมาโน** ภิกฺขุ.      อ.ภิกษุ **ผู้**ไปอยู่ สู่หมู่บ้าน.

รฺกฺเข **ฐิตो** หตฺถิ.      อ.ข้าง **ตัว**ยืนอยู่ ใกล้ต้นไม้.

ปิฏฺเฏ **ฐิตํ** ผลํ.      อ.ผลไม้ **อัน**ตั้งอยู่แล้ว ในตระกร้า.

สายนํ **ปานีโย** ปานํ.      อ.น้ำปานะ **อัน**อันภิกษุ พึงดื่ม ในเวลาเย็น

กิริยากริยาก็ที่ใช้เป็นบทคุณนาม แต่ละนามนามไว้ในฐานที่เข้าใจ

- ททมาโน (บุคคล) ปิโย โหติ.

(อ.บุคคล) ผู้ให้อยู่ เป็นที่รัก ย่อมเป็น.

- อปฺปมตฺตา (ชนา) น มียนฺติ นาม.

(อ.ชน ท.) ผู้ไม่ประมาทแล้ว ชื่อว่าย่อมไม่ตาย.

- ปรโลกํ คจฺจนฺตํ (บุคคล) อนุคจฺจนฺโต นาม (บุคคล) นตฺถิ.

(อ.บุคคล) ชื่อว่า ผู้ตามไปอยู่ (ซึ่งบุคคล) ผู้ไปอยู่ สูโลกอื่น ย่อมไม่มี.

## กริยาภิตกั้ประเภทนี้ประกอบด้วยปัจจัยในกริยาภิตกั้ ๗ ตัว คือ

(๑)อนุด ปัจจัย (วางอยู่หน้านามนาม)

(๒)มาน ปัจจัย (วางอยู่หน้านามนาม)

(๓)ต ปัจจัย (วางอยู่หน้านามนาม)

(๔)อนีย ปัจจัย (วางอยู่หน้านามนาม)

(๕)ตพพ ปัจจัย (วางอยู่หน้านามนาม)

(๖)ตวนตุ ปัจจัย (มีใช้น้อย)

(๗)ตาวี ปัจจัย (มีใช้น้อย)

กริยาภิตกั้ที่ใช้เป็นคุณนามนี้จะมีกั้ตัวกั้ได้ แต่ไม่ควรมีมากเกินไป

# ตัวอย่างประโยคที่ใช้กริยากริตกเป็นบทคุณนาม

-บุญญ์ วิจิหนโต ชโน สคคํ คจจติ.

อ.ชน ผู้สั่งสมอยู่ ซึ่งบุญ ย่อมไป สู่วรรค.

-บุญญ์ สุจิหนเต ชเน อหํ ปสสามิ.

อ.เรา ย่อมเห็น ซึ่งชน ท. ผู้สั่งสมอยู่ บุญ.

-ชเนน สุจิณฺณํ บุญญ์ สุขํ อาวหติ.

อ.บุญ อันอันบุคคล สั่งสมแล้ว ย่อมนำมา ซึ่งความสุข.

# กิจกรรมทัศนศึกษาในภาษาบาลี


# กิริยาในภาษาบาลี

 ในภาษาบาลีมีกิริยาอยู่ ๒ แบบคือ

(๑)แบบที่เรียกว่ากิริยาอาชยาด

(๒)แบบที่เรียกว่ากิริยากิตก์ ฯ

 กิตก์ที่เป็นกิริยาในระหว่างและเป็นกิริยาคุมพากย์ ท่านเรียกว่ากิริยากิตก์ ฯ

 กิริยากิตก์ หมายถึง กิตก์ที่สำเร็จมาจากธาตุด้วยการลงปัจจัย มีรูปสำเร็จใช้เป็นกิริยาย่อยในระหว่างประโยค และใช้เป็นกิริยาคุมพากย์หรือกิริยาตัวสุดท้ายของประโยค

# องค์ประกอบของกริยาภิตก

 กริยาภิตก มีองค์ประกอบ ๖ อย่าง คือ

๑. **วิภัติ** ภิตกไม่มีวิภัติเป็นของตนเองใช้วิภัตินาม ๑๔ ตัว

๒. **วจนะ** มี ๒ วจนะ คือ

๑) เอกวจนะ (ลง ลี, อํ, นา, ส, สุมา, ส, สุมิ วิภัติ)

๒) พหุวจนะ (ลง โย, โย, หิ, นํ, หิ, นํ, สุ วิภัติ)

๓. **กาล** มี ๒ คือ

๑) ปัจจุบันกาล ใช้กับเหตุการณ์ที่เป็นปัจจุบัน

๒) อดีตกาล ใช้บอกเหตุการณ์ที่ผ่านไปแล้ว

**๔.ธาตุ** ใช้ธาตุได้ทั่วไปทั้ง ๘ หมวดเช่นเดียวกับกิริยาอาชยาด

**๕.วาก** มี ๕ วากเหมือนอาชยาด (แต่เหตุกัตตวากไม่มีที่ใช้ เป็นกิริยาคุมพากย์ใช้เป็นกิริยาในระหว่างเท่านั้น)

**๖.ปัจจัย** มี ๑๐ ตัว แบ่งออกเป็น ๓ หมวดคือ

หมวดที่ ๑ กิตปัจจัย มี ๓ ตัว : อนต ตวนตฺ ตาวี

หมวดที่ ๒ กิจปัจจัย มี ๒ ตัว : อนีย ตพพ

หมวดที่ ๓ กิตกิจปัจจัย มี ๕ ตัว : มาน ต ตุน ตฺวา ตฺวาน



# สรุปองค์ประกอบของกริยาภีตกร์

ใช้ธาตุและวากก  
เดียวกันกับอาขยต

ใช้วิภัตติและวจนะ  
นามนาม



มีปัจจัยและกาลเป็น  
ของตนเอง

# ตัวอย่างการประกอบธาตุเป็นกริยาภิกตัก

ธาตุ	ปัจจัยในอาขยาต	ปัจจัยในกริยาภิกตัก	วิภัตตินาม
สุ	ณา	อนฺต	ลี
วิภัตตินาม	ปุงลิงค์, เอก.	อิถลีลิงค์, เอก.	นปุงสกลิงค์, เอก.
๑) ปฐมวิภัตติ	สุณฺนฺโต	สุณฺนฺตึ	สุณฺนฺตํ
๒) ทุตติยาวิภัตติ	สุณฺนฺตํ	สุณฺนฺตํ	สุณฺนฺตํ
๓) ตติยาวิภัตติ	สุณฺนฺเตน	สุณฺนฺตึยา	สุณฺนฺเตน

## ตัวอย่างการแจกกริยาภิพจน์ด้วยวิภตตินาม อ การันต์ ปุงลิงค์

วิภตตินาม	นามนาม	บทขยายกริยา	กริยาภิพจน์
๑)ปฐมวิภตติ	ปุริโส	ธมมํ	สุณนุโต
๒)ทุติยวิภตติ	ปุริสํ	ธมมํ	สุณนุตํ
๓)ตติยวิภตติ	ปุริเสน	ธมมํ	สุณนุเตน
๔)จตุตถวิภตติ	ปุริสสุส	ธมมํ	สุณนุตสุส
๕)ปัญจมีวิภตติ	ปุริสสุมา	ธมมํ	สุณนุตสุมา
๖)ฉกฺขวิภตติ	ปุริสสุส	ธมมํ	สุณนุตสุส
๗)สัตตมีวิภตติ	ปุริสสุมี	ธมมํ	สุณนุตสุมี

วิภัตตินาม

นามนาม

กิริยา

ขยายกิริยา

๑) ปฐมวิภัตติ

อ.บุรุษ

ฟังอยู่

ซึ่งกรรม

๒) ทุตติยาวิภัตติ

ซึ่งบุรุษ

ผู้ฟังอยู่

ซึ่งกรรม

๓) ตติยาวิภัตติ

อันบุรุษ

ผู้ฟังอยู่

ซึ่งกรรม

๔) จตุตถีวิภัตติ

แก่บุรุษ

ผู้ฟังอยู่

ซึ่งกรรม

๕) ปัญจมีวิภัตติ

จากบุรุษ

ผู้ฟังอยู่

ซึ่งกรรม

๖) ฉกฺขวิภัตติ

เมื่อบุรุษ

ฟังอยู่

ซึ่งกรรม

๗) สัตตมีวิภัตติ

ครั้นบุรุษ

ฟังอยู่

ซึ่งกรรม

## ตัวอย่างการแจกกริยาากิตก์ด้วยวิภัตตินาม อี การ์นต์ อิตถीलิ่งค์

วิภัตตินาม	นามนาม	บทขยายกริยา	กริยาากิตก์
๑)ปฐมวิภัตติ	นารี	ณมม	สุนนุตี
๒)ทุติยวิภัตติ	นารี	ณมม	สุนนุตี
๓)ตติยวิภัตติ	นาริยา	ณมม	สุนนุติยา
๔)จตุตถวิภัตติ	นาริยา	ณมม	สุนนุติยา
๕)ปัญจมีวิภัตติ	นาริยา	ณมม	สุนนุติยา
๖)ษฎฐวิภัตติ	นาริยา	ณมม	สุนนุติยา
๗)สัตตมีวิภัตติ	นาริย	ณมม	สุนนุติย

วิภัตตินาม

นามนาม

กิริยา

ขยายกิริยา

๑)ปฐมวิภัตติ

อ.หญิง

ฟังอยู่

ซึ่งธรรม

๒)ทุติยวิภัตติ

ซึ่งหญิง

ผู้ฟังอยู่

ซึ่งธรรม

๓)ตติยวิภัตติ

อันหญิง

ผู้ฟังอยู่

ซึ่งธรรม

๔)จตุตถวิภัตติ

แก่หญิง

ผู้ฟังอยู่

ซึ่งธรรม

๕)ปัญจมีวิภัตติ

จากหญิง

ผู้ฟังอยู่

ซึ่งธรรม

๖)ฉกฺวิภัตติ

เมื่อหญิง

ฟังอยู่

ซึ่งธรรม

๗)สัตตมีวิภัตติ

ครั้นหญิง

ฟังอยู่

ซึ่งธรรม

# วิภัติ-วจนะในกิริยาภิตกั

## วิภัตติ - วจนะในกริยาภิตกั

 กริยาภิตกัไม่มีวิภัตติ - วจนะเป็นของตนเองเหมือนนอาชยาต ใช้วิภัตติ-วจนะเดียวกับนามคัพท ถ้านามคัพทเป็นวิภัตติ-วจนะใดกัต้องประกอบกริยาภิตกัให้มีวิภัตติ-วจนะนั้นเป็นแบบเดียวกัน

 เอโก ภิกขุ คามั ปิณฑาย คโต. (ต ปัจจัย)

อ.ภิกขุ รูปหนึ่ง ไปแล้ว สู่หมู่บ้าน เพื่อก่อนข้าว.

ภิกขุ เป็นปฐมาวิภัตติ เอกวจนะ คโต ต้องประกอบเป็นปฐมาวิภัตติ

เอกวจนะด้วยเช่นเดียวกัน





 ตโย ภิกขุ คามं ปิณฑาย คตา. (ต ปัจจัย)

อ.ภิกษุ ท. สาม ไปแล้ว สุ่มบ้าน เพื่อก้อนข้าว.

ภิกขุ เป็นปฐมวิภัตติ พหุวณะ คตา ต้องประกอบเป็นปฐมวิภัตติ  
พหุวณะด้วยเช่นเดียวกัน

 เถรสฺส นินฺทํ อโนกฺกมฺตฺสฺส. (อนฺต ปัจจัย)

เมื่อพระเถระ ไม่ก้าวลงอยู่ สู่ความหลับ.

เถรสฺส เป็นจัญญวิภัตติ เอกวณะ อโนกฺกมฺตฺสฺส ต้องประกอบเป็น  
จัญญวิภัตติ เอกวณะด้วยเช่นเดียวกัน

 เอก์ ปุริส จตตํ คเหตฺวา คจฺจนฺตํ ปสฺสามิ.

อ.เรา ย่อมเห็น ซึ่งบุรุษ ผู้หนึ่ง ผู้ถือแล้ว ซึ่งรม ไปด้วย.

ปุริส เป็นหุตติยาวิภัตติ เอกวจนะ คจฺจนฺตํ ต้องประกอบเป็นหุตติยาวิภัตติ เอกวจนะด้วยเช่นเดียวกัน

 เทว ปุริเส จตฺตานิ คเหตฺวา คจฺจนฺเต ปสฺสามิ.

อ.เรา ย่อมเห็น ซึ่งบุรุษ ท. สอง ผู้ถือแล้ว ซึ่งรม ท. ไปด้วย.

ปุริส เป็นหุตติยาวิภัตติ พหุวจนะ คจฺจนฺเต ต้องประกอบเป็นหุตติยาวิภัตติ พหุวจนะด้วยเช่นเดียวกัน



สตฺถริ ฌมฺมํ เทสยมาเน. (มาน ปัจจัย)

ครั้นเมื่อพระศาสดา ทรงเสด็จอยู่ ซึ่งธรรม.

สตฺถริ เป็นสัจจธรรมวิภัตติ เอกวจนะ เทสยมาเน ต้องประกอบเป็นสัจจธรรม  
วิภัตติ เอกวจนะด้วยเช่นเดียวกัน



ภิกขุสฺส ฌมฺมํ สุนฺนเตสฺส, ปีติ อูปฺปชฺชติ.

ครั้นเมื่อภิกษุ ท. พังอยู่ ซึ่งธรรม, อ.ความปีติ ย่อมเกิดขึ้น

ภิกขุสฺส เป็นสัจจธรรมวิภัตติ พหุวจนะ สุนฺนเตสฺส ต้องประกอบเป็นสัจจธรรม  
วิภัตติ พหุวจนะด้วยเช่นเดียวกัน

# กาลในกิริยาภิตกั

# กาลในกริยาภิตกั

ในกริยาภิตกันี้แบ่งกาลออกเป็น ๒ กาล คือ

๑) ปัจจุบันกาล

๒) อดีตกาล

กาลทั้ง ๒ นี้แบ่งให้ละเอียดออกไปได้อีก ดังต่อไปนี้

ปัจจุบันกาลแบ่งออกเป็น ๒ คือ

๑) ปัจจุบันแท้                      แปลว่า ...อยู่

๒) ปัจจุบันใกล้เคียงอนาคต      แปลว่า เมื่อ...

# กาลในกริยาภิตกั

อดีตกาลแบ่งออกเป็น ๒ เหมือนกัน คือ

๑) ล่วงแล้ว แปลว่า ...แล้ว

๒) ล่วงแล้วเสร็จ แปลว่า ครั้น...แล้ว

☛ กริยาตัวนี้จะเป็นกริยาในระหว่างตัวแรกของประโยคหลังที่มีธาตุซ้ำกับกริยา  
คุณพากย์ประโยคหน้า

☛ เป็นกริยาที่ต้องการจะบอกว่าครั้นแสดงกริยาก่อนหน้าเสร็จสิ้นบริบูรณ์แล้ว  
จะเกิดกริยาอย่างอื่นต่อไปอีก

## บอกปัจจุบันกาล

๑. ปัจจุบันแท้ แปลว่า ...อยู่

ใช้กับเหตุการณ์ที่กำลังเกิดขึ้น

อ. อหํ ฌมมํ สุณนุโต ปีตี ลภามิ.

อ.เรา ฟังอยู่ ซึ่งธรรม ย่อมได้ ซึ่งปีติ ฯ

๒. ปัจจุบันใกล้อนาคตแปลว่า เมื่อ...

ใช้กับเหตุการณ์ที่คาดว่าจะเกิดแน่นอน

อ. ภควา ออนุสนธิ ฆมฺภูตฺวา ฌมมํ เทเสนุโต อิมํ คาถํ อาห.

อ.พระพุทธเจ้า สืบต่อแล้ว ซึ่งอนุสนธิ เมื่อแสดง ซึ่งธรรม ตรัสแล้ว ซึ่ง

พระคาถา นี้ ฯ

## บอกอดีตกาล

๑. ล่วงแล้ว แปลว่า ...แล้ว

ใช้กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว ผ่านมาแล้ว

อ. ตโย มาสา อติกุกนฺตา ฯ

อ. เตือน ท. ๓ ผ่านไปแล้ว ฯ

อ. พุทฺโธ โลก อูปฺปนฺโน ฯ

อ. พระพุทธเจ้า เกิดขึ้นแล้ว ในโลก ฯ



## ๒. ล่วงแล้วเสร็จ แปลว่า ครั้น...แล้ว

กิริยาตัวนี้จะเป็นกิริยาในระหว่างตัวแรกของประโยคหลังที่มีธาตุซ้ำกับกิริยา  
คุณพากย์ประโยคหน้า เป็นกิริยาที่ต้องการจะบอกว่าครั้นแสดงกิริยาก่อนหน้า  
เสร็จสิ้นบริบูรณ์แล้ว...ได้เกิดกิริยาอื่นต่อไปอีก

อุ. เยน ภควา, **เตนุสงุมมิ**, **อุปสงุมิตฺวา** ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา  
เอกมนฺต นิสีทึ ฯ

อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า ย่อมประทับอยู่ โดยส่วนแห่งทิศใด, อ. ภิกษุรูปหนึ่ง  
**เข้าไปเฝ้าแล้ว** โดยส่วนแห่งทิศนั้น, อ.ภิกษุรูปนั้น **ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว** ถวาย  
บังคมแล้ว ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า นั้นแล้ว ณ ส่วนข้างหนึ่ง ฯ

# บอกเนื้อความพิเศษ แปลว่า ครร..., พึง...

## ๑. บอกความบังคับและการเชื่อเชิญ

-กตฺตพฺพํ อิํ ภาตฺตา.

อ.กรรมนี้ อันท่านผู้เจริญ พึงทำ.

## ๒. บอกความสงสัยเกี่ยวกับข้อปฏิบัติ

-กั อิํ มยา กตฺตพฺพํ.

อ.กรรมนี้ อันเรา ควรทำหรือ.

## ๓. บอกกาลเวลาอันสมควร

-อชฺฌยิตฺตพฺพํ ภาตฺตา.

อันผู้เจริญ พึงสวดเถิด.

## ๔. บอกการกระทำอันแน่นอน

-หตฺตพฺพํ ภาตฺตา มยฺหํ ฐนํ.

อ.ทรัพย์ ของเรา อันผู้เจริญ พึงให้.



กาลโดยย่อ	(๑) ปัจจุบันกาล		(๒) อดีตกาล		(๓) กาลพิเศษ	
กาลโดยพิศดาร	กำลังทำอยู่	ใกล้อนาคต	ล่วงแล้ว	ล่วงแล้วเสร็จ	บังคับ/เชิง	
คำแปล	...อยู่	เมื่อ...	...แล้ว	ครั้น...แล้ว	ควร...,พึง...	
ปัจจัยสำหรับบอก กาล	(๑) อนาคต		(๑) ตมฺหฺตุ (มีใช้น้อย)		(๑) อนนีย	
			(๒) ตาวี (มีใช้น้อย)			
			(๓) ต			
	(๒) มาน		(๔) ตุน (มีใช้น้อย)		(๒) ตพพ	
			(๕) ตวา			
			(๖) ตวาน (มีใช้น้อย)			
ตัวอย่าง	สุณฺนโต	สุณฺนโณ	สุโต	สุณิตฺวา (น)	สวณีย	โสตพฺโพ

# ธาตุในกิริยาภิตกั

## การนำธาตุลงประกอบกิริยาक्ति์

ธาตุ คือรากศัพท์ของคำในภาษาบาลีใช้ประกอบกับปัจจัยสำเร็จเป็นกิริยา  
บ้าง คุณนามบ้าง นามกิต্ত์บ้าง เช่นคำว่า กโรนุโต แปลว่า ทำอยู่ คำว่า กร-ทำ  
เป็นรากศัพท์หรือเป็นคำหลักของคำว่า กโรนุโต ส่วนคำอื่นคือ โอ, อนุ, ต, ลี เป็น  
เพียงตัวที่ช่วยขยายความหมายและกำหนดหน้าที่ของคำหลักเท่านั้น

ธาตุตัวเดียวอาจมีหลายความหมายเมื่อมีอุปสรรคอยู่หน้า เหตุนี้ครู ไวยากรณ์  
จึงกล่าว คำว่า ธาตุ แปลว่า “ศัพท์ที่ทรงไว้ซึ่งอรรถของตนและของผู้อื่น”

กิริยา คุณนาม และนามนามต้องอาศัยธาตุเป็นฐานที่ตั้งจึงจะมีความหมาย  
เป็นที่เข้าใจได้ เพราะธาตุเป็นบ่อเกิดความหมายของคำต่าง ๆ ในภาษาบาลี

## กฎเกณฑ์การแบ่งประเภทของธาตุ

ธาตุแบ่งเป็น ๒ ชนิดตามเนื้อความของธาตุ มี ๒ ประเภทตามจำนวนพยางค์ของศัพท์ธาตุ และมี ๘ หมวดตามปัจจัยประจำหมวดธาตุ ดังนี้

### ๑. ธาตุมี ๒ ชนิดตามเนื้อความของธาตุ คือ

๑) ธาตุที่ต้องมีกรรมมาขยายเรียกว่า สกัมมธาตุ เพราะเนื้อความจะขาดความสมบูรณ์เมื่อไม่มีกรรมมาขยายความ เช่นเมื่อกล่าวว่า “กิน” ก็ไม่รู้ว่ากินอะไร แต่เมื่อกล่าวว่า “กินข้าว” ก็จะทราบความหมายชัดเจน “ข้าว” จึงเป็นกรรมของ “กิน”

๒) ธาตุที่ไม่ต้องมีกรรมมาขยาย เรียกว่า อกัมมธาตุ เพราะมีเนื้อความสมบูรณ์ในตัว เช่นเมื่อกล่าวว่า “นอน” ก็ทราบว่าแสดงกิริยาเช่นไรอย่างชัดเจน

## ๒. ธาตุมี ๒ ประเภทตามจำนวนพยางค์ของธาตุ คือ

๑) ธาตุที่เป็นสระล้วนตัวเดียวหรือมีสระ ๑ ตัวผสมกับพยัญชนะ เช่น อิ, ทา, ญา, นี, ลี, หุ, กี, ชิ เป็นต้น เรียกว่า เอกสระธาตุ

๒) ธาตุที่มีสระมากกว่า ๑ ตัว ผสมกับพยัญชนะ เช่น ปจ, กร, มร, ชาคร, กิลิส เป็นต้น เรียกว่า อเนกสระธาตุ

ธาตุที่มีสระเดียวเมื่อลงปัจจัยในกริยาภิตกเปลี่ยนรูปไปตามอำนาจของปัจจัยในกริยาภิตกแต่ละตัว ตัวอย่างเช่น

๑) คงสระไว้ : ญา+ต+ลี = ญาโต

๒) พยัญชนะ : นี+อ+อนฺต+ลี = นยฺนฺโต



๓) ลบสระ	: ญา+ตฺวา	=ญตฺวา
๔) ทิฆสระ	: สฺ+ย+มาน+ลี	=สฺยมาโน
๕) แปลงเป็นสระอื่น	: นิ+ลี+ตฺวา	=นิสฺสาย
	: เค+อ+อนฺโต	=คายนฺโต

ธาตุที่มีสระหลายตัวเมื่อจะลงปัจจัยในกริยาภิตกก็ให้ลบสระที่สุดธาตุก่อนเสมอหรือแปลงสระที่สุดธาตุเป็นอย่างอื่น เช่น

กร	ลบสระที่สุดธาตุแล้ว	=กร
ปจ	ลบสระที่สุดธาตุแล้ว	=ปจ
ลภ	ลบสระที่สุดธาตุแล้ว	=ลภ

## ๓. ชาติผู้มี ๘ หมวดตามปัจจัยประจำหมวดชาติ คือ

- |                  |   |
|------------------|---|
| ๑) หมวด ภุ ชาติ  | มี <b>อ เ</b> เป็นปัจจัยประจำหมวด       |
| ๒) หมวด รุ ชาติ  | มี <b>อ เ</b> เป็นปัจจัยประจำหมวด       |
| ๓) หมวด ทิว ชาติ | มี <b>ย</b> เป็นปัจจัยประจำหมวด         |
| ๔) หมวด สุ ชาติ  | มี <b>ณ ณา อุณา</b> เป็นปัจจัยประจำหมวด |
| ๕) หมวด กี ชาติ  | มี <b>นา</b> เป็นปัจจัยประจำหมวด        |
| ๖) หมวด คห ชาติ  | มี <b>ณ ทา</b> เป็นปัจจัยประจำหมวด      |
| ๗) หมวด ตน ชาติ  | มี <b>โ อ ยิร</b> เป็นปัจจัยประจำหมวด   |
| ๘) หมวด จุร ชาติ | มี <b>ณ ฌย</b> เป็นปัจจัยประจำหมวด      |

# วาทกในกิริยาภิตก

## วาทกในกิริยาภิตก

ในกิริยาภิตกมี ๕ วาทกเหมือนกับกิริยาอาชยาต ต่างกันแต่รูปแห่งกิริยาและการนำไปใช้เท่านั้น

กัตตวาทก : ภิกขุ คามํ ปิณฑาย ปริภุญฺชฺ.

อภิกขุ เข้าไปแล้ว สุ่มบ้าน เพื่อก้อนข้าว.

กัมมวาทก : อธิคโต โข มยายํ ฌโม. (กิริยาอยู่ต้นประโยคเพื่อเน้นความ)

อ.ธรรม นี้ อันเรา บรรลุแล้ว แล.

ภาววาทก : การณเนตถ ภวิตพพ.

อันเหตุ ในเพราะเรื่องนี้ ฟังมี.

เหตุกัตตฺวจาก : สตฺถา สทฺทวํ (อิมํ โลกํ) ตารยณฺโต...

อ.พระคาสดา ทรงยังโลกนี้ พร้อมทั้งเทวโลก ให้ข้าม พ้นอยู่...

เหตุกัมฺมวจาก : อัยํ ฐโป ปตฺติฏฺฐาปิโต. (ละตัวอนภหิตกัตตาไว้)

อ.สฺถูปนี้ อั้นขา ให้ประดิษฐานไว้แล้ว.

: วิสาขาย ปุพฺพพาราโม การิโต.

อ.ปุพฺพพาราโม อั้นนางวิสาขา ให้กระทำแล้ว.

: เทวทตฺเตน นาฬาคีริ วิสุสชฺชาปิโต.

อ.ช้างนาฬาคีรี อั้นพระเทวทัต ให้ปล่อยแล้ว.

## ความหมายของแต่ละวาก

### ☛ กัตตวาก

กิริยาศัพท์ที่แสดงว่า ประธานของประโยคเป็นผู้ทำกริยาเอง เป็นวิธีพูดตรง ๆ ว่า ใครทำอะไร ทำที่ไหน ทำอย่างไร ทำทำไม เป็นต้น

🌸 ภิกขุ คามํ ปิณฑทาย ปวิฏฺฐโณ. (ป+วิส+ต+ลี =ปวิฏฺฐโณ)

อภิกษุ เข้าไปแล้ว สู่หมู่บ้าน เพื่อก่อนเข้า.

ปวิฏฺฐโณ เป็นกิริยากัตตวาก มี ภิกขุ ซึ่งเป็นผู้ทำผู้แสดงกริยา (เข้าไป)

เป็นประธานของประโยค

อกัมมธาตุ + ต ปัจจัยเป็นเครื่องระบุกัตตวาก

## 👉 กัมมวาทก

กิริยาศัพท์ที่แสดงว่า ประธานของประโยคเป็นผู้ถูกกระทำ, เป็นสิ่งที่ถูกกระทำ เป็นวิธีพูดกลับว่า ใครถูกกระทำ, อะไรถูกกระทำ เป็นต้น (ประธานชนิดนี้เรียกว่าวุตตกัมมะ คือเป็นกรรมกรกที่อยู่ในรูปปจฺจมาวิภัตติ)

🌸 อธิคโต โข มयाอิม ฌมฺโฆ. (อธิ+คม+ต+ลี = อธิคโต)

อ.ธรรม นี้ อ้นเรา บรรลุแล้ว.

อธิคโต เป็นกิริยากัมมวาทก มี ฌมฺโฆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกทำ เป็นประธานของประโยค

สกัมมธาทุ + ต, อนิย, ตพฺพ ปัจจัยเป็นเครื่องระบุกัมมวาทก

## ☛ ภาวฉาก

กิริยาศัพท์ที่แสดงภาวะแห่งความมีความเป็นของกิริยาออกมา คือมีแต่ตัว  
กิริยานั้นเอง ไม่มีผู้ทำ ไม่มีผู้ถูกทำ ไม่มีผู้ให้ให้คนอื่นทำ

🌸 การณนตฤ ภาวิตพัพพ. (ภฺ+อิ+ตพฺพ+ลี =ภาวิตพัพพ)

อันเหตุ ในเพราะเรื่องนี้ ฟังมี.

ภาวิตพัพพ เป็นกิริยาภาวฉาก มี ภาวิตพัพพ ซึ่งเป็นภาวะแห่งความเป็น  
กิริยานั้นนั่นเอง — เป็นกิริยาของประโยค

อกัมมธตฺ + ต, อนฺนฺย, ตพฺพ ปัจจัย และมีรูปเป็นนบุงสกสิงค์ เอกวจนะเป็น  
เครื่องระบุภาวฉาก



## ☞ เหตุกัตตฺวากก

กิริยาศัพท์ที่แสดงว่า ประธานของประโยคเป็นผู้ใช้หรือเป็นเหตุให้ผู้อื่นทำ  
กิริยาอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง

🌸 สตุถา สเทวกั (อิมั โลกั) ตารยณฺโต... (ตร+ณฺย+อนฺต+ลี = ตารยณฺโต)

อ.พระศาสดา ยังโลกนี้ พร้อมเทวโลก ให้ข้ามพ้นอยู่...

ตารยณฺโต เป็นกิริยาเหตุกัตตฺวากก มี สตุถา ซึ่งเป็นผู้ใช้หรือเป็นเหตุให้  
โลกั แสดงกิริยา เป็นประธานของประโยค

ในกิริยาภิกตักเหตุกัตตฺวากกมีเฉพาะที่ใช้เป็นกิริยาในระหว่างเท่านั้น ที่เป็น  
กิริยาคุมพากย์ไม่มีใช้ เพราะ ต, อนฺย, ตพฺพ บัจจยไม่มีรูปเป็นเหตุกัตตฺวากก

## 👉 เหตุกัมมจาก

กิริยาศัพท์ที่แสดงว่า ประธานของประโยคเป็นผู้ถูกใช้ให้กระทำ หรือถูกทำให้เกิดขึ้น หรือถูกทำให้ได้รับผลอย่างใดอย่างหนึ่งโดยอ้อม เช่น

🌸 **อัย ฤโป เตน ปฏิฐฐาปีโต.** (ปติ+ฐา+ณาเป+อิ+ต+ลี =ปฏิฐฐาปีโต)

**อ.สฤปนั อ้นขา ให้ประดิษฐานไว้แล้ว.** (ถูกทำให้เกิดขึ้น)

**ปฏิฐฐาปีโต** เป็นกิริยาเหตุกัมมจาก มี **ฤโป** ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกทำให้เกิดขึ้น เป็นประธานของประโยค โดยไม่สนใจว่าคนที่ถูกใช้ให้ทำเป็นใคร

🌸 **ธมฺญา มหจโร มาราปีโต.** (มร+ณาเป+อิ+ต+ลี =มาราปีโต)

**อ.มหจโร อ้นพระราช ให้ตายแล้ว.** (ถูกทำให้ได้รับผลโดยอ้อม)

 เอกสมัย เม รุกขมุเล เอโก อโยโย นิสีทาปีโต. (นิ+สท+ณาเป+อิ+ต+ลี)

อ.พระคุณเจ้า รูปหนึ่ง อันข้าพเจ้าให้หนึ่งแล้ว ที่โคนของต้นไม้ ต้นหนึ่ง.

 มยา โคณา ตินมว ชาทาปีตา. (ชาท+ณาเป+อิ+ต+ลี)

อ.โค ท. อันข้าพเจ้า ให้กินแล้ว ซึ่งหญ้า.

 อจกรีย ตุมเหหิ มยํ ตโย เวเท อุกคณฺทาปีตา. (อุ+คณ+ณฺท+ณาเป+อิ+ต+ลี)

ข้าแต่อาจารย์ อ.เรา ท. อันท่าน ท. ให้เรียนแล้ว ซึ่งเวท ท. สาม.

 อหํ อิมาย นิพฺพุตฺตปทํ สāvīโต. (สุ+ณ+อิ+ต+ลี)

อ.เรา อันหญิงนี้ ให้สดับแล้ว ซึ่งบทอันเย็นใจแล้ว.

เหตุกัมมวาทกัมมีใช้มากในกิริยาภิกตัก โครงสร้างโดยรวมเป็นแบบเดียวกัน  
กับกิริยาอาชยาต แต่มีข้อแตกต่างเล็กน้อยคือ

๑) ไม่มีบทกิริตกัมมะเพราะ(ผู้ถูกใช้ให้ทำ)กลายเป็นประธานในประโยค  
ไปแล้ว คือมีเพียงประธาน อนนินทิกัตตา และกิริยาคุมพากย์

๒) ต, อนิน, ตพพ ปัจจัย ทั้งที่เป็นกัตตวาทกัมมีตาม กัมมวาทกัมมีตาม เป็น  
เหตุกัมมวาทกัมมีตามสามารถมีกรรมมารับได้เช่น

กัตตวาทก : สากุยราชธิดา วาสภขัตติยา ปุตตัม วิชิตา. (วิ+ชน+ต+ลี)

อ. พระนางวาสภขัตติยา ผู้เป็นพระราชธิดาของเจ้าศากยะ  
ทรงประสูติแล้ว ซึ่งพระโอรส.

:เทวทูต ไปฤๅชนิกํ อิหฺธิ ปตฺโต. (อป+ติ+ลี)

อ.พระเทวทูต บรรลุ ซึ่งฤๅธิ อันเป็นของปฤๅชน.

กัมมวาทก

:ตาท มยา กุมฺภกาโร เอกํ กมฺมํ อาณตฺโต. (อาณ+ต+ลี)

แน่ะพ่อ อ.ช่างหม้อ อันเรา สั่งแล้ว ซึ่งการงาน อย่างหนึ่ง.

:ตาท อหํ ตยา น กิณฺจि วุตฺโต. (วท+ต+ลี)

แน่ะพ่อ อ.เรา อันท่านกล่าวแล้ว ซึ่งคำอะไร ๆ ห้ามได้.

เหตุกัมมวาทก :น ตวํ มยา เวรวจฺนํ วทาสฺสิตฺโต. (วท+ณาเป+อิ+ต+ลี)

อ.ท่าน อันเรา ให้กล่าวแล้ว ซึ่งคำอันเป็นเวร ห้ามได้.

เนื้อความโดยพิสดารจะกล่าวอีกครั้งเมื่อแสดง ต, อนิย, ตพฺพ ปัจจัย

# ปัจจัยในกริยาภิตก

## การจัดปัจจัยในกริยาภิวัตน์ตามวาก

 ปัจจัยในกริยาภิวัตน์นั้น มี ๑๐ ตัว แบ่งเป็น ๓ พวกตามวาก ดังนี้

๑.หมวดกิตปัจจัย มีปัจจัย ๓ ตัว คือ **อนฺต ตวณฺตุ ตาวี**

เป็นได้ ๒ วาก คือ กัตตฺวาก ๑

เหตุกัตตฺวาก ๑

๒.หมวดกิจปัจจัย มีปัจจัย ๒ ตัว คือ **อนีย ตพฺพ**

เป็นได้ ๓ วาก คือ กัมมวาก ๑

ภาววาก ๑

เหตุกัมมวาก ๑

๓. หมวดกิตติจรรย์มี ๕ ตัว คือ ฆาน ต ตุน ตฺวา ตฺวาน  
เป็นได้ทั้ง ๕ วาก

ข้อสังเกต :-

-ฆาน ัจจยไม่นิยมใช้เป็นภาววาก

-ต ัจจยไม่นิยมใช้เป็นเหตุกัตตวาก

-ตุน ตฺวา ตฺวาน ไม่นิยมใช้เป็นภาววาก เหตุกัมมวาก



# การจัดปัจจัยกิริยาภิตกตามการแจกวิภัตติ

 ปัจจัยกิริยาภิตกที่แจกด้วยวิภัตตินามได้มี ๗ ตัว คือ

๑. อนต ปัจจัย : สุนฺโต, สุนฺตี, สุนฺตํ
๒. ตวฺตฺ ปัจจัย : สฺตฺวา, สฺตฺวตี, สฺตฺวาวิ
๓. ตาวิ ปัจจัย : สฺตฺาวิ, สฺตฺาวินี, สฺตฺาวิ
๔. อนีย ปัจจัย : สฺวณฺีโย, สฺวณฺียา, สฺวณฺียํ
๕. ตพฺพ ปัจจัย : สฺณิตพฺโไพ, สฺณิตพฺพา, สฺณิตพฺพํ
๖. มาน ปัจจัย : สฺณมาโน, สฺณมานา, สฺณมานํ
๗. ต ปัจจัย : สฺโต, สฺตา, สฺตํ

 ปัจจัยกริยาภิตกที่แจกด้วยวิภัตตินามไม่ได้มี ๓ ตัว คือ

๑. ตูณ ปัจจัย : กาทูณ

๒. ตฺวา ปัจจัย : กตฺวา

๓. ตฺวาน ปัจจัย : กตฺวา

## การจัดปัจจัยกริยาภิตกตามหน้าที่

 ปัจจัยกริยาภิตกที่ใช้เป็นกริยาคุมพากย์ได้มี ๓ ตัว คือ

-ต, อนีย, ตพพ

 ปัจจัยกริยาภิตกที่ใช้เป็นกริยาในระหว่างมี ๗ ตัว คือ

-อนต, ตวนต, ตาวี, มาน, ตูน, ตวา, ตวาน

 ปัจจัยกริยาภิตกที่ใช้เป็นบทขยายนาม (คุณนาม) ได้มี ๗ ตัว คือ

-ต, อนีย, ตพพ, อนต, ตวนต, ตาวี, มาน

# ตัวอย่างการใช้ปัจจัยกริยาภิตกต์ตามหน้าที่

## ๑. ใช้เป็นกริยาคุณพากย์

ต - ฝน - ฝนตก  
- ฝนตก

อ. การงาน ฝนช้ำน้ำ ทำแล้ว.

ตพพ - ฝน - ฝนตกพพ.

อ. การงาน ฝนช้ำน้ำ พึ่งทำ.

อนีย - ฝน - ฝนตก.

อ. การงาน ฝนช้ำน้ำ พึ่งทำ.

## ๒. ใช้เป็นกิริยาในระหว่าง

อนต - ฤๅติ กมฺมํ กโรนฺโต.

อ. ช่างไม้ ทำอยู่ ซึ่งการงาน.

มาน - ฤๅติ กมฺมํ กุรฺมาโน.

อ. ช่างไม้ ทำอยู่ ซึ่งการงาน.

ตฺวา - ฤๅติ กมฺมํ กตฺวา.

อ. ช่างไม้ ทำแล้ว ซึ่งการงาน.

(ตฺวณฺตุ ตาวี ตฺนฺ ตฺวานฺ ไม่มีที่ใช้มากนัก)

 ๓. ใช้เป็นบทขยายนามศัพท์ เมื่อขยายตัวใดต้องมีลิงค์วจนะวิภัตติ เหมือนนามอันนั้น ขยายบทใดอยู่หน้าหรือหลังบทนั้นก็ได้อ

๑. ต -ถปตินา กตํ กมมํ นิฏฐาติ.

อ.การงาน อันอันช่างไม้ ทำแล้ว ย่อมสำเร็จ.

๒. อนีย -ถปตินา กรณียํ กมมํ น อโหสิ.

อ.การงาน อันอันช่าง ฟังทำ ไม่ได้มีแล้ว.

๓. ตพพ -ถปตินา กาทพพํ กมมํ น โหติ.

อ.การงาน อันอันช่าง ฟังทำ ย่อมไม่มี.

๔. อนนต์ -กมฺมํ กโรหนฺตํ ฌปตี อหํ ปสฺสสามิ.

อ.เรา ย่อมเห็น ซึ่งช่างไม้ ผู้ทำอยู่ ซึ่งการงาน

๕. มาน -กมฺมํ กุรุมาณํ ฌปตี อหํ ปสฺสสามิ.

อ.เรา ย่อมเห็น ซึ่งช่างไม้ ผู้ทำอยู่ ซึ่งการงาน

๖. ตฺวา -ฐฺเษตฺวา มํสํ โคฆาตโก ภตฺตํ น ภุญฺชติ.

อ.นายโคฆาตกร์ เว้น ซึ่งเนื้อ ย่อมไม่กิน ซึ่งภัตตร

๗. ตฺวา -ปัสฺสูนิ อฺปาทาย สพฺพฐฺฐานํ สุวณฺณํ โหติ.

อ.ที่ทิ้งปวง เข้าไปถือเอา ซึ่งฝุ่น ท. เป็นทอง ย่อมเป็น

๘.ตมฺหฺต

-กมฺมํ กตฺตวา ธิปฺติ รุกฺขํ จินฺหติ.

อ.ช่างไม้ ผู้ทำแล้ว ซึ่งการงาน ย่อมตัด ซึ่งต้นไม้.

๙.ตาวี

-กมฺมํ กตฺตาวี ธิปฺติ ลีลํ วิชฺฌติ.

อ.ช่างไม้ ผู้ทำแล้ว ซึ่งการงาน ย่อมเจาะ ซึ่งหิน.



# การจัดวางกตามชนิดของธาตุ

☛ ธาตุ ๓ ธาตุ ๓ ดาวี่ ปัจจัย

ทั้งสัทธิและอัสัทธิเป็นได้ ๒ วาก คือ กัตตวากและเหตุกัตตวาก

สัทธิ กัตตวาก วิสาขา วิหาริ กโรนตี...

อ.นางวิสาขา ทำอยู่ ชึ่งวิหาร.

เหตุกัตต. วิสาขา ธิปตี วิหาริ กาโรนตี...

อ.นางวิสาขา ยังชาง ให้ทำอยู่ ชึ่งวิหาร

อกัมมชาติ กัตตุวาก วิสาขา ปาสาทะ วสนตี...

อ.นางวิสาขา พักอยู่ในปราสาท.

เหตุกัตตุ. วิสาขา ปาสาทะ สสุริ วาสนตี...

อ.นางวิสาขา ยังพอสามี ให้พักอยู่ในปราสาท.

กัตตุวาก :พุทฺโธ ฌมฺเม รณนฺโต...

อ.พระพุทธเจ้า ยินดีอยู่ในธรรม.

เหตุกัตตุ. :พุทฺโธ ฌมฺมสฺมี มหาชนํ รมาเปนฺโต...

อ.พระพุทธเจ้า ยังมหาชน ให้ยินดีอยู่ในธรรม.

## ☛ อนึ่ง ตพฺพ ปัจจัย

- สกัมมธตฺต เป็นได้ ๒ วาก คือ กัมมวาก และเหตุกัมมวาก

กัมมวาก : วิทโร วฑฺฒกิณา กรณียํ, กาทพฺพํ.

อ.วิทกร อํนนายชาง พิงทำ.

เหตุกัมมวาก : วิทโร เสฏฺฐจึนา การปณียํ, การาทพฺพํ.

อ.วิทกร อํนศรขฐึ พิงให้กระทำ.

-อักษรมธาตุเป็นได้ ๒ วาจก คือ ภาวواجก และเหตุกัษมมวาจก

ภาวواجก :อวสุสั มยา มรณียั, มริตพุพั.

อันธา พึงตาย แน่แท้.

เหตุกัษมมวาจก :รณญุา โจโร มาราปณียั, มาราเปตพุโพ.

อ.โจร อันพระราชา พึงให้ตาย.

## ☛ ฆาน บัจจัย

-**สัฆมมฐาตุ** เป็นได้ ๔ วาจาก คือ กัตตุวาจาก กัฆมวาจาก เหตุกัตตุวาจาก เหตุ

กัฆมวาจาก

กัตตุวาจาก :เสฐฐึ วิหารุ กุรุมาโน...

อ.เศฐฐึ ทำอยู่ ชึ่งวิหาร.

กัฆมวาจาก :วิหารุ เสฐฐึนา กรียมาโน...

อ.วิหารุ อันเศฐฐึ ทำอยู่.

เหตุกัตตวาทก

:เสฏฐิ วฑฒกั วิหารั การยมาโน...

อ.เศรฐฐิ ยังนายชาง ใหัทำอยุ่ ชั้ิงวิหาร.

เหตุกัम्मวาทก

:วิหารโ เสฏฐินา วฑฒกั การียมาโน...

อ.วิหาร อัันเศรฐฐิ ยังนายชาง ใหัทำอยุ่.

-**อกัมมชาติ** เป็นได้ ๓ วาจก คือ กัตตวาจก เหตุกัตตวาจก และเหตุกัมมวาจก

กัตตวาจก :เอโก ภิกขุ กุณฺเฑยํ นิสีหมาโน...

อ.ภิกษุ นั่งอยู่ ในกุฏิ.

เหตุกัตตวาจก :ภิกขุ กุณฺเฑยํ มหาเถรํ นิสีทาปยมาโน...

อ.ภิกษุ ยังพระมหาเถระ ให้นั่งอยู่ ในกุฏิ.

เหตุกัมมวาจก :มหาเถโร กุณฺเฑยํ ภิกขุณา นิสีทาปิยมาโน...

อ.พระมหาเถระ อ้นภิกษุ ให้นั่งอยู่ ในกุฏิ.

## 👉 ต ปัจจุบัน

- **สกัมมธาทู** เป็นได้ ๒ วาจก คือ กัมมวาจก เหตุกัมมวาจก

กัมมวาจก                   : ปุณฺณํ เสฏฺฐินา กตํ.

อ.บุณฺญ อัมมศฺรยฺสี กระทบแล้ว.

เหตุกัมมวาจก               : มหทานํ เสฏฺฐินา ทาปีตํ.

อ.มหทาน อัมมศฺรยฺสี ให้ถวายเป็นแล้ว.



-อกัมมชาติเป็นได้ ๓ วาจก คือ กัตตุวาจก ภาววาจก เหตุกัมมวาจก

กัมมวาจก

:เสฏฐิ มโต.

อ.เศรษฐิ ตายแล้ว.

ภาววาจก

:เสฏฐินา มต.

อ.นเศรษฐิ ตายแล้ว

เหตุกัมมวาจก

:เสฏฐิ โจเรน มาริโต.

อ.เศรษฐิ อ.นโจร ให้ตายแล้ว.

## ☛ ตุน ตฺวา ตฺวาน ปัจจัย

-**สกัมมธาทู**เป็นได้ ๓ วาก คือ กัตตฺวากก กัมมวากก เหตุกัตตฺวากก

กัตตฺวากก                   :สุโท โอรหนํ ปจิตฺวา....

อ.พ่อครัว หุงอยู่ ซึ่งข้าวสุก....

กัมมวากก                   :กฺุฏฺฐิ อคฺคินา ปจฺจิตฺวา....

อ.กฺุฏฺฐิ อันไฟ ใหม้แล้ว....

เหตุกัตตฺวากก             :สามิโก สุทํ โอรหนํ ปาเจตฺวา....

อ.เจ้านาย ยังพ่อครัว ให้หุงแล้ว ซึ่งข้าวสุก.

-**อกัมมชาต**เป็นได้ ๒ วาจก คือ กัตตฺวาจก เหตุกัตตฺวาจก

กัตตฺวาจก :สุโท อเร นิปชฺชิตฺวา...

อ.พ่อครัว นอนแล้ว ในเรือน...

เหตุกัตตฺวาจก :สามิโก อเร สุทํ นิปชฺชาเปตฺวา...

อ.เจ้านาย ยังพ่อครัว ให้นอนแล้ว ในเรือน